

МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ӨӨРЧЛӨЛТ, ЧИГ ХАНДЛАГА

CHANGES AND TRENDS IN THE EXERCISE OF PRISON IN MONGOLIA

И.Санчиргарав

*Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр
Гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Аюулгүй байдлын
тэнхимийн багш, хууль зүйн магистр, хошууч*

Хураангуй: Монгол Улс дахь хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа, хорих байгууллагын түүхэн уламжлал түүний дотор хоригдлыг хөдөлмөрлүүлэх, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, нийгэмшүүлэх ажил, түүний хэлбэр, зохион байгуулалт, хорих анги дахь сургалт, сургалтын хэлбэр зэргийг холбогдох хууль тогтоомжид хэрхэн тусгалаа олж, үр дүнгээ хэрхэн өгч байсныг үнэлж дүгнэн харьцуулахад чиглэгдэнэ.

Түлхүүр үгс: хорих байгууллага, эрх зүйн зохицуулалт, хоригдол, хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлт, хоригдолд боловсрол олгох, албан хаагч.

Abstract: The process of serving a sentence in prisons in Mongolia, the historical tradition of prisons, labor, professional orientation, socialization, form, organization, upbringing and education methods in prisons were studied in comparison with the relevant laws and results.

Keywords: Penitentiary institution, legal regulation, prisoner, employment of prisoners, prisoner education, official.

Нэг. Үндсэн хэсэг

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулж ирсэн хууль тогтоомжийн хөгжлийг 1921 оны Ардын хувьсгал ялж шинэ үеийн Эрүүгийн болон Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүй үүсч хөгжсөн үеэс авч үзсэн ба хоригдолд чиглэсэн нийгэмшүүлэх ажлын дундаас судалгааны зорилгын хүрээнд хоригдлын дунд сургалтыг зохион байгуулж ирсэн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын түүхэн уламжлалыг судлаж үзье.

Монгол Улсын Хорих байгууллага нь 104 жилийн түүхийн хугацаанд хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг тухайн үеийн хууль /1931, 1966, 1981, 1993, 1996,

2002, 2017¹, эрхийн актуудаар зохицуулан, нийгмийн улс төрийн тогтолцоо, эдийн засгийн байдал, эрүүгийн ялын бодлоготой уялдуулан явуулж ирсэн уламжлалтай. 1921 онд Шүүх Яамны ерөнхий хэлтсийн харьяанд “Гяндан хороо” нэртэй байгууллагыг Ардын Намын Төв хороо, Түр Засгийн газрын хамтарсан хуралдаанаар бий болгосноор өнөөгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын суурь тавигдсан билээ.

Ял эдлүүлэх ажиллагаа нь 1921-1931 онуудад “Шинэ гянданг байгуулахын наана хуучин гяндангийн дотоод байдлыг арга эрэн засан сайжруулах”, “Гяндангийн дэргэд түр мөрдөх”, “Хэрэгтэн, ялтнаар ажил үйлдвэр хийлгэх”, “Аливаа гяндан, хорионы газарт эрдэм боловсролын хэргийг явуулах” зэрэг 10 гаруй дүрэм, журмаар зохицуулагдаж иржээ.

Дээрх дүрэм, журмуудад хоригдолд чиглэсэн сургалтын талаар тусгагдсан байдлыг авч үзвэл: 1925 онд батлагдсан “Шинэ гянданг байгуулахын наана хуучин гяндангийн дотоод байдлыг арга эрэн засан сайжруулах дүрэм”-д: Хоригдол нарт лекц хэмээн сайн суртал журам, одоо цагийн улс төрийн шинэ хуучин байдал зэргийг ялган салгаж тодорхойлон хэлж ухуулахуйд олон сургуулийн багш, оюутан, сургуулийн шавь нар мэтийн эрдэмтнийг урин ирүүлж ухуулан гэгээрүүлбээс тустай бөгөөд одоо гяндангийн газар байшин савгүй тул энэ лекцийг өдрийн дулаан сайныг үзэж сар бүр хоёр удаа гяндангийн хашаан дотор ухуулан уншуулж, сэнхрүүлэн хэрэглэвээс зохино² гэж тусгагдсан байна.

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын анхдугаар Үндсэн хуульд тулгуурласан, хорих байгууллагын үйл ажиллагааг тал бүрээс нь зохицуулах зорилт бүхий **“Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль”-ийг Улсын Бага Хурлаас 1931 онд баталсан** нь хорих ял эдлүүлэх байгууллагын эрх зүйн түүхэн хөгжилд шинэ үеийг эхлүүлсэн онцлох үйл явдал болсон юм. Энэ нь Монгол Улсын эрүүгийн ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулах бие даасан анхны хууль байсан бөгөөд бүтцийн хувьд 15 бүлэг, 126 зүйлээс бүрдсэн байжээ³.

Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хуульд хорих газруудын дотоод байдал ба түүний үндсэн бодлого, зохион байгуулалтыг “Хоригдогсдыг эрх биш аливаа боловсролын ажилд оролцуулан сургаж, тэдгээрээс алсдаа ажлын дадлагыг олж, суллагдан гарсны хойно ард олонд тустай ажил үйлдвэр хийж, гэмт явдлыг үйлдэх хэв заншлаа устгахад дөхөм болгохыг хичээнэ” гэж тодорхойлоод, “Сурган гэгээрүүлэх гэсний зорилго

¹ Алтангэрэл, Б. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа. Уб., 2018.12 дахь тал

² Думбарай, А., Лхагва, А., Чүлтэмсүрэн, Л. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын талаар гарсан хууль, эрхийн баримт бичгийн эмхэтгэл. Уб., 1991.10 дахь тал

³ А.Лхагва, Д.Даваа-Очир. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал. Уб., 2011. 105 дахь тал

болбоос хоригдогсдод нийтийн эрдэм ба аливаа ажил үйлдвэрийн ангид боловсруулах аргуудыг зааж сургахаас гадна тус улсын байгуулалтын үндсэн бодлого хийгээд харъяат ардын эрх, үүрэгтэй танилцуулж, суллагдан тавигдсаны хойно улсын ажил явуулгын хэрэгт биеэр оролцоход дөхөм тустай болохыг хичээсэн хэрэг болно”, “Сурган гэгээрүүлэх хамгийн бага ажил нь бичиг үсэгт сургах ба улс төрийн бодлогыг огт мэдэхгүйг нь ном сонинг чангаар уншиж чаддаг болгохын дээр, тэр уншсаныг нь асууж тайлбарлуулж байваас зохино”¹, “Хоригдогсдоос гаргах ший бүжиг зэрэг боловсролын утга чанар бүхий тоглоом наадмын зүйлүүдийг ард олны зорилго байдалд таацуулан гүйцэтгүүлж уул хоригдогсдын дотроос ялангуяа ажилчныг өөрчлөн сургаж боловсруулбаас зохино”, “Засан сайжруулах газар дутам харъяат хоригдогсдод хэрэглүүлэхээр номын сан байгуулан, түүнд улс төрийн бодлогыг тодорхойлсон ба гэгээрүүлэх, ерөнхийд нь хэрэглэх аливаа эрдэмд сурах зэрэг эрдэм боловсролын чанар бүхий ном дэвтрүүдийг хуралдуулбаас зохиноос гадна биеийн тамирыг сайжруулах ажил сургуулийг тогтоосон цаг хэмжээнд гүйцэтгүүлж байваас зохино” гэхчилэн сурган гэгээрүүлэх, боловсрол олгох чиглэлд зохион байгуулах ажил, арга хэмжээний талаар тодорхойлон хуульчилсан байна².

Мөн 1935 оны 01 дүгээр сарын 11-ний өдрийн Сайд нарын Зөвлөлийн 32 дугаар тогтоол /хууль цаазыг зохиох хянах комиссын 7 дугаар хурлын 1 дүгээр зүйл/-оор баталсан “Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Засан сайжруулах газруудын дэргэдэх хянан харгалзах комиссын тухай дүрэм”-д “Хоригдон бүхий үедээ үндэсний бичиг үсэг сайн сурсан ба бусдыг сургасан хоригдол нарт зохихыг үзэж уул ялаас хорогдуулах” хэмээн зааснаас үзвэл хоригдолд боловсрол олгох, сургалт нөлөөллийн ажилд хамруулах нь тэднийг хорих ялаас хугацааны өмнө чөлөөлөх, тэнсэн суллах ажилд чухал нөлөө үзүүлж байсныг харуулж байгаа ба мөн хуульд тусгагдсан хорих ял эдлэгсдийг сурган гэгээрүүлэх талаарх заалтууд нь 1960-аад оны эхэн үе хүртлэх хугацааны хоригдлыг сурган хүмүүжүүлэх ажлын гол чиглэл болж иржээ.

Анхны хуульд “Хоригдлыг сурган гэгээрүүлэх ажлын зорилго, зохион байгуулалт”-ын талаар тавдугаар бүлэгт тусган, ерөнхий боловсрол олгох, мэргэжил эзэмшүүлэх чиглэлээр хуульчилсан нь дараа дараагийн хуулиудад эрх зүйн эх сурвалж болон тусгалаа олж, амжилттай хэрэгжиж ирсэн байна.

- Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн **1966 оны 3 дугаар сарын 24-ний өдрийн 50 дугаар зарлигаар “Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль”** буюу хорих байгууллагын үйл ажиллагааг

¹ Монгол улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын эх сурвалж. УБ., 2013. 16-17 дахь тал

² Чүлтэмсүрэн, Л. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын талаар гарсан хууль эрхийн баримт бичгийн эмхтгэл. УБ., 1991. 27-29 дэх тал.

зохицуулсан хоёрдох бие даасан хуулийг батлан гаргасан ба тус хууль нь найман бүлэг, 55 зүйлээс бүрдсэн байна.

Энэхүү хуулийн шинэлэг тал нь “Ял шийтгүүлсэн этгээдийг засан хүмүүжүүлэх үндсэн арга”-ыг тодорхойлсон явдал бөгөөд энэхүү аргад ял шийтгүүлсэн этгээдийг засан хүмүүжүүлэхдээ тэднийг нийгэмд тустай хөдөлмөрт заавал оролцуулж, хорих дэглэмийг нарийн чанд сахиулж албадлага хэрэглэх, хүмүүжлийн ажлыг явуулах, ерөнхий боловсролын болон мэргэжлийн сургалт зохиох зэргийг дурдсан байна. Эдгээр үндсэн аргыг ял эдлэгсдийн үйлдсэн гэмт хэрэг, зан төрх, хувийн байдал, хөдөлмөрт хандаж байгаа байдлыг харгалзан хэрэглэнэ хэмээн заасан нь мөн шинэлэг зохицуулалт болжээ.

Үүнээс гадна Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллага нь хоригдож байгаа тодорхой мэргэжилгүй хүмүүсийг хөдөлмөрийн дадлагатай болгох, мэргэжил олгох ба мэргэжлийг ахиулах ажил зохион байгуулна, насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулан үнэ төлбөргүй сургах, сургалтыг аль болох үйлдвэрлэлтэй холбох, хоригдол тогтоосон журмын дагуу зохиогдож байгаа хүмүүжлийн ажилд идэхтэй оролцож, тусгай мэргэжлийн болон ерөнхий боловсролын сургуульд суралцана, хоригдох хугацаандаа ямар нэгэн мэргэжил эзэмшинэ, хүмүүжил хөдөлмөрийн колонид байгаа хоригдлууд техник мэргэжлийн сургалтын програмаар ажлын мэргэжилд суралцан мэргэжил дээшлүүлэх үүрэгтэй зэргийг хуульчлан тусгаж өгсөн нь хоригдлын Үндсэн хуулиар олгогдсон язгуур эрхийг хангасан чухал зохицуулалт болсон гэж дүгнэж болно.

- Монгол Улсын Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулсан 3 дахь хууль буюу **“Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль”-ийг** Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн **1981 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрийн 403 дугаар зарлигаар баталсан** ба тус хуулийг 1982 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн мөрдөж эхэлсэн байна.

1981 онд батлагдсан Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль нь 1966 оны хуультай нэгэн адил хоригдлыг дахин хүмүүжүүлнэ, хүмүүжүүлэхгүй хүн гэж байх ёсгүй гэсэн нь утга санаатай нэгтэй боловч өвөрмөц ялгаатай ялангуяа хоригдол бүрт Монгол улсад социализм байгуулахад өөрийн хувь нэмрээ оруулж байгаа гэдгээ гүнзгий ухамсарлаж улам илүү хөдөлмөрлөх хэрэгтэй бөгөөд Улс төр-хүмүүжлийн арга хэмжээнд хоригдол идэвхтэй оролцож байгааг сайшаан урамшуулж байх бөгөөд түүний засарч, дахин хүмүүжиж байгаа байдлыг тодорхойлохдоо уг арга хэмжээнд хэрхэн оролцоныг харгалзан үзнэ гэж заасан.

Иймээс Улс төр-хүмүүжлийн ажлыг ялтны дунд хөдөлмөрийн уралдаан зохиох, Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын хууль тогтоомжийг тайлбарлан таниулах, суртал ухуулгын болон соёл, олон нийт, биеийн тамир-спортын ажил

зохиох, хоригдол тус бүрийн үйлдсэн гэмт хэрэг, тэдний нас, боловсрол, мэргэжил болон бусад онцлогийг судалсны үндсэн дээр ганцаарчилсан ажил зохиох зэрэг үндсэн хэлбэрээр явуулна гэжээ.

Хуулийн зорилтыг “Хоригдлыг үйлдсэн гэмт хэрэг нь цээрлүүлэх төдийгүй, хөдөлмөрт үнэнч шударга ханддаг, хуулийг нарийн чанд биелүүлдэг, хамтын аж байдлын социалист хэв журмыг хүндэтгэдэг үзэлтэй болгон засан хүмүүжүүлэх, дахин хүмүүжүүлэх, хоригдлыгболон бусад хүмүүсийг гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, эрүүгийн ял эдлэлтийн биелэлтийг хангах, түүнчлэн гэмт хэргийг арилгахад тус дөхөм үзүүлэх явдалд оршино” гэж тодорхойлоод ял эдлүүлэх нь хүний бие махбодыг зовоох, нэр алдрыг доромжлон гутаах зорилгогүйг заасан байна.¹

Дээрх хуулинд 1966 оны Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хуульд ерөнхий байдлаар тусгагдсан зарим заалтыг дэлгэрүүлэн, хамрах хүрээг тодорхойлж өгсөн байдаг. Тухайлбал: “... ялтны боловсролын хэмжээг харгалзан ерөнхий боловсролын оройн сургалтыг зохион байгуулна. Хоригдол ерөнхий боловсролын сургалтад заавал оролцох үүрэгтэй. Харин дөчөөс дээш насны болон тахир дутуугийн I, II группд орсон хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад саналаар нь оролцуулна. Ерөнхий боловсролын сургалтад хоригдол идэвхтэй оролцож байвал сайшаан урамшуулж байх бөгөөд тэдний засарч, дахин хүмүүжиж байгаа байдлыг тодорхойлохдоо уг сургалтад хэрхэн оролцсоныг харгалзан үзнэ.”, “Хүмүүжил-хөдөлмөрийн колонид ял эдлэж байгаа хоригдлыг ерөнхий боловсрол, мэргэжил олгох сургалтын шалгалтад бэлтгэх, шалгалт өгөхөд зориулан колонийн дарга хууль тогтоомжид заасан хугацаагаар ажлаас чөлөөлнө” зэрэг болно. Дээрх хуулийн бас нэгэн онцлох зүйл бол ял эдэлж байгаад суллагдсан буюу хүмүүжил-хөдөлмөрийн колониос суллагдсан хүмүүсийг хуулиар тогтоосон хугацаанд өөрсдийнх нь хүсэлт, мэргэжил, хөдөлмөрийн чадварыг харгалзан хөдөлмөрт хамруулах асуудлыг орон нутгийн ардын депутатуудын хорооны гүйцэтгэх захиргаа хариуцахаар заасан зохицуулалт юм.

1966, 1981 оны хуулиудад юуны өмнө хоригдлын дунд зохиох хүмүүжлийн ажлыг ял эдлүүлэх байгууллагын дэглэмийн төрөл, онцлогт тохируулан ялгавартайгаар явуулах шаардлага тавигдсан бөгөөд хоригдлуудын дунд зохиох улс төр-хүмүүжлийн ажлын үндсэн зорилт нь хорих ял эдэлж байгаа хоригдлуудыг үйлдсэн гэмт хэрэгт нь гэмшүүлж, хүмүүжил, хөдөлмөр, дэглэм журамд хэвшүүлж дасгах, тэдний ухамсар соёлын хэмжээг дээшлүүлэх, үр ашигтай санаачилгыг нь дэмжин хөгжүүлэх явдал байв².

- 1990 онд ардчилсан хувьсгал ялж, улмаар 1992 онд ардчилал, хүний

¹ Алтангэрэл, Б. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа.УБ.,2018.21 дэх тал

² Лхагва, А. дурдсан зохиол.УБ., 2008.

эрхийн дэлхийн нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээг тусгасан Үндсэн хуулийн хүрээнд хорих ял эдлэгсдийн эрхийг дээдлэх, нөхцөл, журмыг сайжруулах чиглэлээр хууль тогтоомж гарч хэрэгжиж иржээ. Үүний нэг нь **1993 оны 12 дугаар сарын 06-ны өдөр батлагдсан “Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай”** Монгол Улсын хууль юм.

Тус хуульд хоригдлыг сургах, боловсрол олгох чиглэлээр дараах заалтууд орсон байна. Үүнд: Хорих анги нь хорих ялыг эдлүүлэх талаар дараах үүрэг хүлээнэ гэж 5 үүргийг дурдсан байх ба үүнд хоригдолд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх, насанд хүрээгүй хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулах гэсэн үүргүүд багтсан байна. Мөн хүмүүжлийн ажлын хэлбэр, зохион байгуулалтыг “Хоригдлыг нийгэм, улс төр, эрх зүйн мэдээллээр хангах, хөдөлмөрийн дадлага, *мэргэжлийн баримжаа олгох, мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэхэд нь туслалцаа үзүүлэх*, ардын уламжлалт зан үйлд сургах болон бусад хэлбэрийн хүмүүжлийн ажил зохион байгуулна” гэж тодорхойлжээ. Хорих ангид явуулах сургалтын талаар “Насанд хүрээгүй хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтанд бүрэн хамруулж, бусад хоригдол бие дааж мэдлэгээ дээшлүүлэхэд хорих байгууллага туслалцаа үзүүлнэ. Боловсролын сургалтыг зөвхөн хорих ангийн байранд зохион байгуулна”, “Хорих анги нь өөрийн эрхэлж байгаа үйлдвэрлэлийн чиглэлээр хоригдолд хөдөлмөрийн дадлага олгох сургалт зохион байгуулж болно. Дадлага олгох сургалтанд хоригдлын сайн дурын үндсэн дээр хамруулна.” гэсэн зохицуулалтыг тус тус тусгажээ.

- 1996 оны Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх хуулийн онцлог бол Шүүхийн харьяанд байсан Шийдвэр гүйцэтгэх газрыг Хорих байгууллагатай нэгтгэн нэг бүтцэд оруулан шүүхээс гарч буй иргэний болон эрүүгийн шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ажиллагааг хамтатгасан бүтэцтэй болгон өөрчилсөн явдал юм.

Харин 2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг “Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа”, эрүүгийн хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг “Тогтоол гүйцэтгэх ажиллагаа” хэмээн тодорхойлоод хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны эрх ашиг сонирхолыг хүндэтгэх, шуурхай, энэрэнгүй байх зарчмыг зааж өгчээ.

Хорих ял эдлүүлэх чиглэлээр 1996¹, 2002² онд гарсан хуулиудад дээрх хуульд (1993) тусгагдсан хоригдлын дунд явуулах сургалт, боловсрол олгох талаарх заалт төдийлөн өөрчлөлтгүйгээр орсон байна.

- 2002 оны хуулийн үйлчлэлийн хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2002 оны 09 дүгээр сарын 27-ны өдрийн А/221 дүгээр

¹ 1996 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдөр батлагдсан Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай Монгол Улсын хууль

² 2002 оны 01 дүгээр сарын 08-ны өдөр батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол Улсын хууль

тушаалаар “Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид ял эдлэгсдийн дунд боловсрол, мэргэжил олгох, сургалт-хүмүүжлийн ажлын талаар баримтлах хөтөлбөр”, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2009 оны 198 дугаар тушаалаар 2009-2016 оны хооронд хэрэгжих “Хоригдлыг нийгэмшүүлэх хөтөлбөр”, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2010 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн өдрийн А/106, А/107 дугаар тушаалаар “Хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны сэтгэл зүйчийн ажлын заавар”, “Хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны нийгмийн ажилтны ажлын заавар”-ыг тус тус батлан гаргасан байна.

Ялтны нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн зорилтод “Бүх нийтийг бичиг үсэгтэй болгох үндэсний хөтөлбөртэй уялдуулан хоригдолд нөхөн боловсрол олгох, мэргэжил эзэмшүүлэх” гэж заасан байх ба хөтөлбөрийн үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлд “Ном гарын авлага бэлтгэх, сургалтыг орчин үеийн шинэ арга барилд шилжүүлэх”, “Олон улсын хорих байгууллагуудын сургалт, нийгмийн ажлын ололттой туршлагыг өөрийн орны хорих байгууллагын системд нэвтрүүлэх талаар судалж, санал боловсруулах”, “Орчин үеийн сургалтын шинэ арга хэрэгслийг хорих ангиудад нэвтрүүлэх, сургалтад ашиглагдах тоног төхөөрөмж, бусад хэрэглэгдэхүүнийг нэмэгдүүлэхэд туслалцаа үзүүлэхүйц төсөл хэрэгжүүлэх” зэрэг чиглэлүүд багтжээ.

Түүнчлэн хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэх чиглэлд “Барилгын болон жижиг дунд үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллах чадвартай мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвийг байгуулж үйл ажиллагааг нь тогтмолжуулах”, “Ялтны ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, мэргэжил олгон чадваржуулах”, “Хөдөлмөрийн дадал олгох мэргэжлийн түр сургалтад хамруулж үнэмлэх олгох”, “Ялтны ял эдлэх хугацааг үр ашигтай байлгаж тэднийг суллагдсаны дараа эзэмшсэн мэргэжлээрээ нийгэмд бие даан амьдрах боломжийг бүрдүүлэх”, “Бүх нийтийг бичиг үсэгтэй болгох үндэсний хөтөлбөртэй уялдуулан хоригдолд бага суурь болон бүрэн дунд боловсрол нөхөн олгох, мэргэжил эзэмшүүлэх”, “Бичиг үсэг үл мэдэгч хоригдлыг сургах, бага дунд боловсрол олгох сургалтыг зохион байгуулах”, “Хорих ангиудын номын сан шинэчлэх, номын фондод баяжилт хийх” зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр тусгагджээ.

Хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны нийгмийн ажилтны ажлын зааварт нийгмийн ажил нь хоригдогчийг нийгэмшүүлэхэд чиглэгдсэн нөлөөллийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, хоригдогчийн нийгмийн харилцаанд тодорхой үүрэг, байр суурьтай оролцох чадварыг хөгжүүлэхийн зэрэгцээ, нийгэм, сэтгэл зүйн хувьд тогтвортой байлгах, хувь хүнийг төлөвшүүлэхэд туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх мэргэжлийн үйл ажиллагаа юм гэж тодорхойлон хоригдогчийн хувийн нөхцөл байдалд үнэлгээ хийж, тэдгээрийг чадваржуулах, хувь хүний давуу тал, нөөц боломжийг нээн хөгжүүлэх чиглэлээр сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулах талаар тусгажээ.

- Манай улсад 2010 оноос эхлэн эрх зүйн шинэчлэл хийгдсэн ба 2015 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулийн хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлаас **2017 оны 06 дугаар сарын 09-ны өдөр Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг батлан гаргаж**, мөн оны 07 дугаар сарын 01-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр дагаж мөрдөж эхэлжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны чиглэлээр зарчмын шинжтэй томоохон өөрчлөлтүүд орсон ба тухайлбал, хорих ял эдлүүлэх төрөл, дэглэм, зэрэглэлийг шинээр тогтоон нээлттэй, хаалттай хорих анги, энгийн ба тусгай зэрэглэл, хоригдлыг нийгэмшүүлэх болон аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой болон бусад асуудлуудыг шинээр хуульчилж өгсөн.

Тус хуульд хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг өргөн хүрээтэй явуулах боломж бүрдсэн ба анх удаа нийгэмшүүлэх ажил, нийгэмшүүлэх ажлын хэлбэр, зохион байгуулалт, хорих анги дахь сургалт, сургалтын хэлбэр гэсэн тусгай зохицуулалт тусгагдсан байна.

Шинэчлэн батлагдсан хуульд нийцүүлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2018 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн А/129 дүгээр тушаалаар “Нийгмийн ажлын аргачилсан заавар”, 2019 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдрийн А/110 дугаар тушаалаар “Хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн сэтгэл зүйн ажлын заавар”-ыг тус тус батлуулан үйл ажиллагаандаа даган мөрдөж байна.

Хоригдлыг сурган гэгээрүүлэх, нийгэмшүүлэх ажлын гол хэлбэрүүдэд хоригдлыг бичиг үсэгт сургах, мэргэжил эзэмшүүлж ажил үйлдвэрийн дадлага олгох, тухайн цаг үеийн улс төрийн бодлогыг тайлбарлан таниулах, соёл, олон нийтийн ажил явуулах зэрэг үйл ажиллагаа хамаарч байсан нь дээрх эрх зүйн актуудаас харагдаж байна. Эдгээр хуулийн хэрэгжилт ямар түвшинд байсан талаар зарим эрдэмтэн¹ судлаачдын бүтээлд нилээдгүй баримтыг дурдсан байдаг. Түүнчлэн **хоригдлыг хүмүүжүүлэх ажил нь олон талт үйл ажиллагаанаас бүрддэг ба үүний нэг чухал хэсэг нь хоригдлыг боловсролоор дамжуулан хүмүүжүүлэх явдал гэдгийг ч онцгойлон тэмдэглэсэн байдаг.** Тэдний заримаас дурдвал: Монгол Улсын тухайд хоригдлыг ерөнхий боловсролын болон мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтад хамруулах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт 1931 оноос эхлэлтэйг түүхэн эх сурвалжид тэмдэглэжээ.

- **Мэргэжлийн сургалт:** 1940-өөд онд Дотоод явдлын яамны харьяа Засан хүмүүжүүлэх үйлдвэрийн лагериуд ба хорих ангиудыг удирдах газрын барилгын

¹ Лхагва, А. Гяндан салаанаас Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газар болж өргөжсөн түүхэн замнал. Уб., 2001. 134-149 дэх тал; Лхагва, А., Ганхүү, М. Хорих ял эдлэгсдийг хүмүүжүүлэх-нийгэмшүүлэх ажлын зохион байгуулалт, эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал. Уб., 2015.

лагерьт Зөвлөлтийн мэргэжилтэн Зинько, Терих, Суров, Семенов зэрэг хүмүүс ажиллан хоригдолд барилгын төрөл бүрийн мэргэжил эзэмшүүлэхэд хүч оюунаа зориулж байсан баримт бий. Тэдгээр хүмүүс хоригдлыг бригадын дарга, норм зохиогч, жолооч, слесарь, сантехникч, чулууны мэргэжилд сургаж байсны дүнд 1940 онд барилгын лагериас суллагдсан хүмүүсийн 990 нь ямар нэг мэргэжил эзэмшсэн байв. Мөн лагерьт 1941 он гэхэд бүгд 1770 хоригдол байсны 980 буюу 50 гаруй хувь нь тодорхой мэргэжилтэй болсон байлаа. Хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэх ажил 40-өөд онд их идэвхтэй өрнөж байсны бас нэг тод бишээ бол 1940 онд нийт хоригдлын мэргэжлийн зэргийг тогтооход нилээд өндөр үзүүлэлт гарсан явдал юм.¹

Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайдын 1973 оны 699 тоот тушаалын хүрээнд барилгын бүх хорих колониудын дэргэд хоригдолд барилгын төрөл бүрийн мэргэжил эзэмшүүлэх 3 сарын хугацаатай курс байгуулсан байна. Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллага дөрвөөс таван жил /1975-1980/-д 900-аад хоригдолд токарь, мужаан шаварчин, өрлөгчин зэрэг мэргэжил эзэмшүүлсэн², Засан хүмүүжүүлэх байгууллагын удирдах газрын даргын 1982 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдрийн 360 тоот тушаалаар нийт 9 анги, колоний 338 хоригдолд 15 төрлийн мэргэжил эзэмшүүлсэнийг баталсан комиссын дүгнэлтийг үндэслэн мэргэжлийн зохих зэргийн үнэмлэх олгожээ.

Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагыг удирдах газрын даргаар ажиллаж байсан хошууч генерал Ж.Содном дурсамждаа “Нийгмийг аюулаас хамгаалах яам, Ардын боловсролын яам, Хөдөлмөр нийгэм хангамжийн Улсын хорооны хамтарсан хэд хэдэн тушаал гаргаж хоригдлын ерөнхий боловсролыг ахиулах, ажил үйлдвэрлэлийн мэргэжил олгох арга хэмжээг шийдвэрлэж байв. Мөн мужаан, токарьчин, шаварчин, өрлөгчин, трактор, комбайны жолооч, дизельчин, рамчин зэрэг 15 төрлөөр хоригдолд мэргэжил олгох курсийг 45-60 хоногийн хугацаагаар зохион байгуулж, мэргэжлийн багш нараар хичээл заалган дадлага хийлгэж, шалгалтыг чиглэл чиглэлээр байгуулагдсан улсын комисс газар дээр нь авч, улсын хэмжээнд хүчин төгөлдөрт тооцогдох үнэмлэх олгодог байлаа. Жилд дунджаар 400 орчим хүн мэргэжлийн зэрэг авдаг байсан юм” гэжээ³.

Мөн сургалтын ажлын эрх зүйн зохицуулалтыг улам нарийвчлан боловсронгуй болгох зорилгоор “Ялтнуудад мэргэжил олгох сургалт зохион байгуулах тухай”⁴, “Ялтны дунд явуулж байгаа ерөнхий боловсрол, мэргэжлийн

¹ Чүлтэмсүрэн, Л. Засан хүмүүжүүлэх байгууллагын товч түүх. УБб., 1979.37-38 дахь тал.

² “Засан хүмүүжүүлэх албаны мэдээлэл” сэтгүүл. 1981.№2 /21 дэх тал/

³ Лхагва, А. Гяндан салаанаас шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газар болж өргөжсөн түүхэн замнал. УБ., 2001.242 дахь тал

⁴ НАХЯ-ны сайдын 1983 оны 11 дүгээр сарын 6-ны өдрийн 1090 тоот тушаал

сургалтын ажлыг сайжруулах зарим арга хэмжээний тухай”¹, “Хоригдолд мэргэжил шинээр эзэмшүүлэх, тэдэнд зохих шатны ерөнхий боловсрол олгох сургалтын журам батлах тухай”², “Ялтны дунд явуулах мэргэжлийн болон ерөнхий боловсролын сургалтанд өөрчлөлт оруулах тухай”³ зэрэг тушаалуудыг гаргаж байжээ. Эдгээр тушаалуудын заалтыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн ажил Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагад 1983-1990 он хүртэлх арваад жил идэвхтэй өрнөж байлаа.

1984 оноос Хархорин, Зүүнхараа, дараа нь Ганц худагийн урьдчилан хорих төвийн дэргэд хоригдолд мэргэшил эзэмшүүлэхэд зориулсан сургалтын төв, сургалт-үйлдвэрлэлийн комбинат байгуулан ажиллуулсан байна.

Мөн газрын даргын 1985 оны 360, 752 тоот тушаалаар Хархорин, Биндэр дэх засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колониуд бүгд 77 хүнд дизельчин, замчин, өрлөгчин, будагчин, мужаан, тоосгоны мэргэжлийн үнэмлэх, Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 23 дугаар тогтоолыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 864 хоригдолд 14 төрлийн мэргэжил эзэмшүүлсэн тухай Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны Коллегийн 1985 оны 07 дугаар сарын 16-ны өдрийн хурлын протоколд тэмдэглэсэн юм. Хархорины сургалтын төв, Улаанбаатар хот дахь Сургалт үйлдвэрлэлийн комбинатын захирлаар ажиллаж байсан, дэд хурандаа Н.Ганзориг дурсамжиндаа “... Мэргэжлийн сургалтыг мужаан, сийлбэрчин, дархан, өрлөгчин, засал чимэглэлчин, цахилгаанчин, сантехникч зэрэг мэргэжлээр явуулж 1986-1988 онд 800 гаруй хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэн үнэмлэх олгосон”, түүнчлэн Засан хүмүүжүүлэх байгууллагын удирдах газрын нэгэн даргын илтгэлд “1989 онд 6000 хоригдол байсны 655 хоригдлыг мэргэжил эзмшүүлэх сургалтад хамруулсан” гэж өгүүлсэн нь бас нэгэн түүхэн бодит жишээ юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн /2002 он/ 124, 125 дугаар зүйлд заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний газар”-ын даргын 20/105 тоот тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2009 оны 02 дугаар сарын 10-ны өдрийн А/31 тоот тушаалаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын дэргэдэх “Мэргэжил эзэмшүүлэх төв” анх байгуулагдаж “Чадамжийн гэрчилгээ” олгох сургалт явуулж үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн байна. Энэ төв нь суурин болон явуулын гэсэн чиглэлээр сургалтыг зохион байгуулж байсан бөгөөд суурин сургалтыг Амгалан дахь хорих 421 дүгээр анги дээр барилгын мэргэжлээр, хорих

¹ НАХЯ, Ардын боловсролын яамны сайдын 1986 оны 12 дугаар сарын 27-ны өдрийн А-78/360 тоот тушаал

² БНМАУ-ын Хөдөлмөр нийгэм хангамжийн улсын хорооны дарга, Ардын боловсролын яам, НАХЯ-ны сайдын 1987 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдрийн 80/371/А-67 тоот тушаал

³ БНМАУ-ын Ардын боловсролын яамны сайд, Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газрын даргын 1990 оны 7 дугаар сарын 06-ны өдрийн Б-434/251 тоот тушаал

407 дугаар анги дээр оёдол, эсгүүр, хорих 401 дүгээр анги дээр алт, мөнгөний дарханы чиглэлээр явуулж байжээ.

Харин явуулын сургалтыг хөдөө орон нутгийн мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвтэй хамтран явуулдаг байжээ. Түүхэн тоо баримтаас дурдвал: 2009 онд Говь-Сүмбэр аймгийн мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвд 40 хоригдлыг уул уурхайн, Дархан-Уул аймаг дахь мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвд 30 хоригдлыг засал чимэглэлийн, Зүүн хараа дахь мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвд Зүүн хараа болон Дарьтын хорих ангиас 60 хоригдлыг авчирч төмс, хүнсний ногоо тариалалтын, Хэнтий аймаг дахь мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвд 30 хоригдлыг засал чимэглэл, өрөг угсрагч мэргэжлээр тус тус сурган төгсгөж, “Чадамжийн гэрчилгээ” олгосон байна. 2009 онд Мэргэжил эзэмшүүлэх төв нь орон нутгийн болон суурин сургалтад нийтдээ 128, давхардсан тоогоор 229 хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлж “Чадамжийн гэрчилгээ” олгожээ. 2010-2011 онд Мэргэжил эзэмшүүлэх төв нь суурин сургалтынхаа хүрээнд сургалтын бааз дээр суурилан дадлага болон онолын сургалтын 120 цаг буюу 45 хоногийн сургалт явуулсан бөгөөд төв, орон нутгаас сургалтад хамруулах зорилгоор нийт 300 хоригдлыг Хорих 421 дүгээр ангид байршуулж, барилгын засал чимэглэлээр 37, өрөг угсрагч 37, сантехник, гагнуур 29, цахилгаан 18, бетон арматур 17, мужааны мэргэжлээр нийт 150 хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэн, амжилттай төгссөн 20 хоригдолд “Сайшаалын үнэмлэх”, шагналын хоног олгож урамшуулсан байна¹.

Хөдөлмөрийн зах зээлд мэргэжлийн ажилчны эрэлт өсөж, иргэдийг мэргэжлийн сургалтад хамруулан хөдөлмөр эрхлүүлэх зайлшгүй шаардлага гарч ирсэнтэй холбогдуулан Засгийн газраас “Үндэсний мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх” хөтөлбөрийг 2011 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд үүний дагуу хоригдлыг мэргэжлийн сургалтад хамруулан улмаар хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг өргөжүүлэх зорилгоор байгуулсан “Мэргэжил эзэмшүүлэх төв”-ийг өргөжүүлэх талаар Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамтай харилцан зөвшилцөж Засгийн газрын 2012 оны 5 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуралдааны 159 дүгээр тогтоолоор “Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрийн төв” байгуулах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэсэн байна.

Тус тогтоолын хүрээнд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2012 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн “Сургалт, үйлдвэрлэлийн төв байгуулах тухай” А/69 дүгээр тушаал батлагдаж, тус төвийг “Амгалан” мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв, хорих 449 дүгээр анги гэсэн дугаар олгосон нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн /2002 он/ 106 дугаар

¹ Эрх зүй, албаны мэдээлэл сэтгүүл. Уб.,2010.52-53 дахь тал

зүйлийн 106.1 дэх¹ заалтыг зөрчсөн гэж үзэн А/69 дугаар тушаалыг хүчингүй болгож, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2013 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/108 дугаар тушаалаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв болгон нэрийг өөрчилж “Мэргэжлийн үнэмлэх зэрэг” олгох сургалт явуулах болсон байна.

Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв нь үйл ажиллагаагаа өргөжүүлснээр сургалтын бааз, тоног төхөөрөмж, багшлах боловсон хүчнийг нэмэгдүүлэн Хөдөлмөрийн яамны Мэргэжлийн боловсрол сургалтын бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын даргын баталсан төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн дагуу 2013 оны хичээл сургалтыг 8 мэргэжлээр явуулсан ба энэхүү 8 мэргэжил нь Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны 2012 оны 12 дугаар сарын 06-ны өдрийн №2012/009 тоот тусгай зөвшөөрлөөр батлагдан индексжсэн бөгөөд эдгээр нь барилгын цахилгаанчин /7411-12/, барилгын засал чимэглэл /7123-20/, барилгын сантехник /7126-36/, барилгын өрөг угсрагч /7112-19/, гагнуурчин /7112-14/, бетон арматурчин /7114-20/, барилгын мужаан /7112-22/, тогооч /5120-11/ болно.

Мэргэжлийн үнэмлэх зэрэг олгох сургалтыг 2 сарын онол, 3 сарын үйлдвэрлэлийн дадлага гэсэн хэлбэрээр явуулахаар төлөвлөж, эхний ээлжийн сургалтыг 2013 оны 03 дугаар сард Хорих 421, 441 дүгээр ангиудаас нийт 100 суралцагч-хоригдлыг, хоёрдугаар ээлжийн сургалтыг 2013 оны 05 дугаар сараас эхлэн Хорих 401, 403, 423, 461 дүгээр ангиас 100 суралцагчийг өөрийн төвийн байранд татан авч сургалтыг зохион байгуулсан байна. Мөн 2013 оны 09 дүгээр сард жирийн дэглэмтэй хорих ангиудаас 28 хоригдол, 2013 оны 10 дугаар сард чанга дэглэмтэй хорих ангиудаас 35 хоригдлыг татан авч “Тогооч”-ийн мэргэжлийн 3 дугаар зэргийн гэрчилгээ олгох сургалт зохион байгуулжээ.

Түүнчлэн Хорих 401 дүгээр ангийн дэргэд уран дарханы сийлбэр, мужааны сургалын төв нийт 18 жил үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус төв нь сургалт үйлдвэрлэл явуулсанаас хойш нийт 60 гаруй хоригдлыг дарханы мэргэжилд сургасан ба эдгээр хоригдлуудаас 20 гаруй нь суллагдан гараад уран дарханы мэргэжлээрээ хувийн жижиг үйлдвэрлэл эрхлэн үр бүтээлтэй ажиллаж байгаа гэсэн таатай тоо баримт байна². Мөн нарийн мэргэжил эзэмшсэн хоригдлууд дэглэм бууж, бусад хорих ангиудад шилжиж сурсан мэдсэнээ бусдад зааж сургаж байна, түүнчлэн хийсэн бүтээлүүдээрээ олон улсын болон дотоодын олон уралдаан тэмцээн, үзэсгэлэнд оролцон шагналт байр, өргөмжлөл зэргээр шагнагдаж байсан нь энэхүү сургалтын төвийн үйл ажиллагаа, сургалтын чиглэл нь нийгэмшүүлэх ажлын үр дүнд нөлөөлөхүйц байна гэж хэлж болохоор байна.

¹ ШШГТХ-ийн 106.1.Хорих анги шинээр байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, байршлыг өөрчлөх асуудлыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний саналыг үндэслэн Засгийн газар шийдвэрлэнэ.

² 401 дүгээр ангийн /хуучин нэршлээр/ сургалтын төвийн 2013 оны үйл ажиллагааны тайлан

Хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтын ажиллагаа нь хэдийгээр агуулга, зорилтын хувьд улсын мэргэжлийн сургалттай адил төсөөтэй боловч хорих байгууллагын нөхцөлд явуулдгаараа онцлог юм. Тухайлбал мэргэжлийн сургалтад хамрагдагсад нь өөрсдийн хүсэлтээрээ тодорхой мэргэжил эзэмшихээр зохион байгуулалттайгаар элсэгчид биш, харин үйлдсэн гэмт хэрэгтээ тохирсон хорих ялыг аль нэг дэглэмийн хорих ангид эдлэхээр ирэгсэд байдаг. Мөн улсын хэмжээний мэргэжлийн сургуулиуд нь тухайн орон нутаг, компани, байгууллагын хэрэгцээ захиалга дээр тулгуурлан хичээллэдэг бол хорих байгууллага дахь сургалт зөвхөн өөрийн дотоод үйлдвэрээ түшиглэн ажиллаж, тэр чиглэлээрээ хөдөлмөрийн дадлага, мэргэжил олгодог.

Хорих байгууллагын нөхцөлд хоригдолд мэргэжил эзэмшүүлэх, хөдөлмөрийн дадлага олгох сургалтыг явуулахдаа нэгд, тэдэнд шинээр мэргэжил эзэмшүүлэх, хоёрт, хоригдлын урьд эзэмшсэн мэргэжил нь тухайн хорих ангийн үйлдвэрлэлийн чиглэлтэй тохирч байгаа тохиолдолд мэргэжлийг нь дээшлүүлэх, гуравт, хос мэргэжил эзэмшүүлэх чиглэлийг баримтална. Мөн хорих ял эдлэгсдэд хөдөлмөрийн дадлага олгох, мэргэжил эзэмшүүлэх сургалтыг тэднийг ажлаас хөндийрүүлэхгүйгээр явуулна. Өөрөөр хэлбэл сургалт-дадлагыг хослон явуулдаг онцлог шинжтэй байна.

ДҮГНЭЛТ

Судалгааг тоймлон авч үзвэл: Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулсан анхны хууль буюу 1931 онд баталсан “Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль”-д “хоригдлыг сурган гэгээрүүлэх ажлын зорилго, зохион байгуулалт”-ын талаар ерөнхийд нь тусгаж, “бүрэн дунд боловсрол олгох, мэргэжил эзэмшүүлэх чиглэл”-ээр хуульчилсан нь дараагийн ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусгалаа олж, амжилттай хэрэгжсээр ирсэн байна.

1966 оны “Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль”-д хорих ял эдлэгсдийг “хөдөлмөрт сургах, мэргэжил эзэмшүүлэх” зэрэг сургалт, хүмүүжлийн ажил зохион байгуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн. Тухайлбал, 1961, 1981 оны хуулиудад хоригдлын дунд зохион байгуулах хүмүүжлийн ажлыг ял эдлүүлэх байгууллагын дэглэмийн төрөл, онцлогт тохируулан ялгавартайгаар явуулах шаардлага тавигдсан бөгөөд ялтнуудын дунд зохиох улс төр-хүмүүжлийн ажлын үндсэн зорилт нь хорих ял эдэлж байгаа ялтнуудыг үйлдсэн гэмт хэрэгт нь гэмшүүлж, хүмүүжил, хөдөлмөр, дэглэм журамд хэвшүүлж дасгах, тэдний ухамсар соёлын хэмжээг дээшлүүлэх, үр ашигтай санаачилгыг нь дэмжин хөгжүүлэх явдал байв.

1993 оны “Хорих байгууллагын болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль”-д хоригдлыг сургах, боловсрол олгох чиглэлээр хоригдолд хүмүүжлийн нөлөө

үзүүлэх, насанд хүрээгүй хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад хамруулах, хүмүүжлийн ажлын хэлбэр, зохион байгуулалтыг “хоригдлыг нийгэм, улс төр, эрх зүйн мэдээллээр хангах, хөдөлмөрийн дадлага, мэргэжлийн баримжаа олгох, мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэхэд нь туслалцаа үзүүлэх, ардын уламжлалт зан үйлд сургах болон бусад хэлбэрийн хүмүүжлийн ажил зохион байгуулна” гэж тодорхойлсон.

Өмнөх хуулиудын (1966, 1981) дэвшилттэй заалтууд нь 1996 онд батлагдсан Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хуулийн 95 дугаар зүйл, 2002 онд батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 125 дугаар зүйлд агуулгын хувьд ямар нэгэн өөрчлөлтгүйгээр тусгагдсан байдал нь 1996, 2002 онд батлагдсан ял эдлүүлэх ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн баримт бичгүүдэд ялтны сургалтын талаарх эрх зүйн зохицуулалтад ямар нэг өөрчлөлт, ахиц дэвшил гараагүйг харуулж байна.

2017 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны чиглэлээр зарчмын шинжтэй томоохон өөрчлөлтүүд орсон ба хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил, түүний хэлбэр, зохион байгуулалт, хорих анги дахь сургалт, сургалтын хэлбэр зэргийг шинээр хуульчилж өгсөн явдал юм.

Эх сурвалж

Алтангэрэл, Б. Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа. УБ. 2018.

Лхагва, А. Монгол улсын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын эх сурвалж.

Думбарай, А., Лхагва, А., Чүлтэмсүрэн, Л. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын талаар гарсан хууль, эрхийн баримт бичгийн эмхэтгэл. УБ., 1991.

Лхагва, А., Даваа-Очир, Д. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал. УБ., 2011.

Чүлтэмсүрэн, Л. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын талаар гарсан хууль эрхийн баримт бичгийн эмхтгэл. УБ., 1991.

Лхагва, А. Гяндан салаанаас Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газар болж өргөжсөн түүхэн замнал. УБ., 2001.

Лхагва, А., Ганхүү, М. Хорих ял эдлэгсдийг хүмүүжүүлэх-нийгэмшүүлэх ажлын зохион байгуулалт, эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал. УБ., 2015.

Эрх зүй, албаны мэдээлэл сэтгүүл. УБ., 2010.